

УРОКИ ЗА ТВОРЧІСТЮ ЛЕСІ УКРАЇНКИ

Людмила КОВТУНЕНКО,

учитель Капулівської ЗОШ І–ІІІ ст., Нікопольський р-н, Дніпропетровська обл.

Матеріал охоплює 4-годинний блок, присвячений життєтворчості Лесі Українки. Перший урок акцентовано на біографічному матеріалі, освоєння якого відбувається через презентацію випереджувальних завдань. 2-й урок стосується огляду ліричної палітри поетеси. Учні, об'єднавшись у групи, аналізують основні мотиви поезій Лесі Українки, декламують тексти напам'ять, обмінюються враженнями від опрацьованих творів. 3-й і 4-й уроки пов'язані із драмою-феєрією «Лісова пісня». Переважають такі методи і прийоми роботи: слово вчителя, учнівське повідомлення, бесіда, інтерактивні вправи, робота у групах.

Ключові слова: лірика, мотиви лірики, аналіз поезії, образи твору, проблематика драми.

A LESSON ON LESYA UKRAINKA'S LITERARY ACTIVITY

Lyudmyla KOVTUNENKO,

teacher, Primary and Secondary School of Kapulivka, Nikopol' Region, Dnipropetrovsk'ska Oblast

The paper comprises a 4 hour unit, which highlights the life and creative activity of Lesya Ukrainka. The first lesson is focused on the biographic material; it is presented through pro-active tasks. The second lesson studies the poetess' lyrical range of expression. In groups, the students analyse the basic motives featuring the poetry by Lesya Ukrainka, recite her texts by heart, exchange views on the writings studied. The third and fourth lessons are based on *The Forest Song* fantasy drama. The prevailing teaching methods and techniques are the following: teacher's comment, students' reports, discussion, interactive exercises, work in groups.

Key words: lyric poetry, lyric poetry motives, poetry analysis, artistic images of a literary writing, problematics of drama.

1-й урок

Тема. «Ні! Я жива! Я буду вічно жити! Я в серці маю те, що не вмирає!» Життєтворчість Лесі Українки.

Мета: ознайомити старшокласників із біографією і творчим доробком Лесі Українки, закріпити і поглибити вивчене про види лірики, драми та драматичну поему; формувати в учнів особистісно-психологічні, комунікативно-мовленнєві, пізнавальні, соціальні та правові компетентності, розвивати критичне мислення; прищеплювати мистецький смак, виховувати почуття гордості за свою Батьківщину і здобутки видатних українців, формувати потребу взорувати їхнє подвижництво, віддане служіння своєму народові.

Цілі уроку.

Учні мають знати: біографію Лесі Українки, її творчий і життєвий шлях, основні твори письменниці, поняття з теорії літератури (*види лірики, драма, драматична поема*).

Учні мають уміти: аналізувати суспільно-історичний контекст, у якому жила і творила Леся Українка, виконувати дослідницьку роботу, висловлювати свої думки, виразно читати напам'ять поезії письменниці, робити висновки, здійснювати самооцінку, самоаналіз.

Обладнання: портрет Лесі Українки, мультимедійні ілюстративні матеріали до інформаційних повідомлень про життєпис і творчий доробок письменниці, тексти програмових творів авторки для виразного читання і декламування.

Тип уроку: урок вивчення нового матеріалу.

Випереджувальні завдання: підготувати повідомлення та мультимедійні ілюстрації до них за тематичними блоками: «Життєпис Лесі Українки», «Родина Косачів та їхнє оточення», «Творчість письменниці»; вивчити напам'ять поезії для декламування на уроці; змоделювати слай-

ди з визначеннями понять із теорії літератури *лірика, драма, драматична поема*, занотувати вислови відомих людей про життя і творчість Лесі Українки.

Епіграф. Терпіть кайдани – то несвітський сором,
Забуть їх, не розбивши, гірший встид.

Леся Українка

Перебіг уроку

Мотивація навчальної діяльності, повідомлення теми й мети уроку. Психологічна настанова щодо вивчення теми.

Учитель. Роботу на сьогоднішньому уроці ми розпочнемо з того, що пообіцяємо одне одному і самим собі бути взаємоввічливими, доброзичливими, толерантними. Гадаю, ви розумієте, що означають ці поняття.

Інтерактивна вправа «Незакінчене речення». Продовжте вислови: «Взаємоввічливість – запорака ...», «Доброзичлива людина – та, яка ...», «Бути толерантним означає ...» Подивіться одне на одного й усміхніться. Пам'ятайте, що кожна особистість неповторна. Однак не кожного можна назвати унікальним, видатним чи геніальним. Таких людей, якими захоплюються інші, кого прагнуть наслідувати, у світі дуже небагато. Усі нації пишаються своїми видатними представниками. Серед відомих українців, які здобули світове визнання, ім'я геніальної письменниці Лесі Українки. Окремі факти з її біографії та деякі твори ви вивчали в попередніх класах. Тепер ми розпочинаємо ґрунтовне опрацювання її життєпису і творчого доробку, щоб дослідити витоки її обдарованості, збагнути сенс її творів, усвідомити її великий життєвий подвиг.

Виконання афірмації. Серйозна робота потребує такої ж підготовки. Тож налаштуймося на активну діяльність. Прокажіть подумки такі слова: «Я – творча особистість, дослідник. Я сприймаю, міркую, аналізую, критично оцінюю. Я висловлюю

власну думку, дискутую, дослухаюся до інших думок, роблю висновки. Я активно працюю на уроці, бо хочу пізнавати нове, навчатися корисного, розвиватися».

Актуалізація опорних знань, умінь і навичок.

«Групування» і цілевизначення. Вивчаючи життя і творчість Лесі Українки в контексті суспільно-історичних подій та мистецьких тенденцій в Україні, пригадайте засвоєний у попередніх класах матеріал про цю письменницю, про її життя, талант, волю, мужність, боротьбу, нескореність. На основі пригаданого створіть асоціативне гроно «Леся Українка», позначте на ньому відоме для вас і зафіксуйте ті питання, на які ви хотіли б почути відповіді на сьогоднішньому уроці. Використовуючи створене гроно, запишіть цілі уроку та завдання, які ставите перед собою.

Сприймання й усвідомлення навчального матеріалу.

Презентація випереджувальних завдань. Слухаючи та конспектуючи повідомлення наших «біографів», зробіть висновок про те, які чинники вплинули на формування особистості письменниці, на тематику творів, на її життєвий вибір і переконання.

Методичний коментар. На початку цього етапу уроку учні об'єднуються у групи залежно від того, які випереджувальні завдання вони виконали. Аналізують підготовлені матеріали та обирають кількох представників, котрі презентуватимуть свої повідомлення. Потім обрані учні об'єднуються в одну групу і комбінують той контент, який представлятимуть на уроці. До них долучаються «декламатори», визначаючи, в якому контексті потрібно буде зачитати підготовлені поезії. Група учнів, які записували вдома цитати про життєтворчість Лесі Українки, готують спільну презентацію дібраних висловів. Учитель за потреби допомагає доповідачам організувати свою роботу, налаштувати технічний супровід тощо.

Подаємо орієнтовні тексти учнівських повідомлень.

1-й учень. Лариса Петрівна Косач (після заміжжя Косач-Квітка, літературний псевдонім Леся Українка) народилася 25 (13) лютого 1871 року в Новограді-Волинському (тоді Звягелі), в родині Ольги Петрівни Драгоманової-Косач, відомої письменниці Олени Пчілки, та Петра Антоновича Косача.

Лесин дід по матері – Яків Драгоманов – був декабристом, а дядько – Михайло Драгоманов – відомим публіцистом, критиком, активним громадським діячем, якого переслідував уряд.

У 1859 році Михайло Драгоманов вступив на історико-філологічний факультет Київського університету, а під час навчання викладав у недільній школі на Подолі. Освіті він приділяв багато уваги і в студентські роки, і в зрілому віці. Разом із колегами з київської та чернігівської «Громади» виступив на захист забороненої тоді в школах української мови і піддав критиці офіційного «законодателя» системи народної освіти князя Ши-

ринського-Шматова, що було розцінено як вияв сепаратизму, і за ним установили негласний нагляд.

У 1873–1875 роках Михайло Драгоманов вважався найактивнішим учасником громадського життя України, а також продовжував і наукову роботу. Разом з Володимиром Антоновичем видав праці «Исторические песни малорусского народа», «Про українських козаків, татар і турків». Він обстоював думку про соборність України і доклав чимало зусиль, щоб налагодити зв'язки між українським рухом Наддніпрянщини та Наддністрянщини. Підтримував стосунки з Іваном Франком, Остапом Терлецьким та іншими галицькими активістами. У 1875 році, коли Драгоманова за неблагонадійність було звільнено з роботи в університеті, він виїхав за кордон і в Женеві організував вільну друкарню, де й виходили книжки українською мовою. Підтримував стосунки з народницькими організаціями «Чорний переділ», «Народна воля». Помер Драгоманов 2 червня 1895 року в Софії.

2-й учень. Мати Лесі Українки, рідна сестра Михайла Драгоманова, Ольга Петрівна Драгоманова-Косач, за словами літературознавця Григорія Аврахова, «ще зовсім юною заприсягала своєю клятвою, що все, до чого придатною буде сама, що злеліє під материнським серцем, випестує своїм світлим духом, – служитиме Україні, народові укра-

**Лариса Косач
(Леся Українка)**

Леся Українка з родиною. 1898 р.

їнському передусім». На Волині вона ще змолоду захопилася вивченням народного побуту, записувала пісні, колекціонувала вишивки. У 1876 році видала працю «Український орнамент», яка мала великий успіх, у Парижі з неї читали лекції для студентів. У Луцьку, вже відома як письменниця,

Леся Українка з матір'ю.
1898 р.

Олена Пчілка заснувала видавництво НГВ (Невеликий гурток волинський) і в 1880 році видала «Співомовки Степана Руданського».

Ні смерть сина Михайла та чоловіка, ні смерть доньки Лесі не здолали, не зламали мужньої й сильної душою жінки. «Ще давніше тяжке горе, смерть любого сина, так гірко загартувало моє серце, що вже розбити його не може

ніщо», – пише вона до Ольги Кобилянської.

У 1883 році Олена Пчілка надрукувала свої поезії у львівській «Зорі», тут згодом було оприлюднено і перші вірші Лесі Українки. У 1886 році у Львові вийшла збірка поезій Олени Пчілки «Думи-мережки». Померла письменниця 4 жовтня 1930 року.

3-й учень. Лариса була другою дитиною у родині Косачів, росла хворобливою і тендітною дівчинкою, в 10 років дуже застудилася на свято Водохреща і захворіла на тяжку, на той час невиліковну хворобу – туберкульоз кісток. Батьки возили доньку до найкращих лікарів, які не обіцяли Лесі більш ніж кількох років життя. Усупереч усім прогнозам силою свого духу й устремлінням до високого, духовного Леся Українка протистояла хворобі до 42 років. За цей час вона встигла зробити багато, залишила велику творчу спадщину.

Сприятливе середовище з ранніх літ благотворно впливало на здібності дівчинки. «Мені легко було вийти на літературний шлях, бо я з літературної родини походжу, але від того не менш кололи мене поетичні терни», – писала Леся Українка.

4-й учень. Родина Косачів була велика і досить заможна. Це давало змогу рятувати хвору дитину всіма можливими на той час засобами. Батьки займалися громадською діяльністю, їздили на всесвітню виставку в Париж, часто залишали дітей під опікою родичів. Лесі дуже подобалося жити в Олені Косач, тітки по батькові, яку в 1879 році за революційну пропаганду було заарештовано. Перший Лесин вірш «Надія» присвячений саме тітці Олені.

Підготовлений учень декламує поезію «Надія».

У родині Косачів було чимало тих, чия патріотична проукраїнська громадянська позиція суперечила імперській політиці. Одна з них, «неблагоннадійна» Олександра Косач-Шимановська, дружина політичного в'язня, вчила Лесю гри на фортепіано, добре знала українську історію та літературу.

Літо родина Косачів проводила на лоні природи. Олені Пчілці це було потрібно для етнографічних записів, а малим Михайлові та Лесі – для здоров'я. Розташовувалися в лісництві доброго дідуся Лева Скулинського, який зачаровував Лесю

розповідями про «нечисту силу». Мати навчала доньку французької та німецької мов, заохотила до творчості й саме вона підказала Лесі псевдонім *Українка*. За сприяння матері 1884 року восени у львівському журналі «Зоря» з'явилася перша Лесина публікація – вірш «Конвалія».

Підготовлений учень читає напам'ять поезію «Конвалія».

5-й учень. У 1890 році з-під пера Лесі Українки вийшли поезії «Contra spem spero», «Мій шлях», «Сім струн». У Львові побачила світ перша книжка письменниці «На крилах пісень», що дістала схвальні відгуки Івана Франка та Осипа Маковея, який у своїй рецензії визначив провідні мотиви творчості поетеси: «Перший – то сумовитий погляд авторки на своє життя і долю, другий – то культ природи, а третій – то культ України і світове горе». У 1899 році виходить друга книжка «Думи і мрії». З часом дедалі більше виявляється тяжіння літераторки до драматичного жанру, причому саме до драматичних поем. До речі, в історію літератури Леся Українка ввійшла насамперед як драматург-новатор, а вже потім – як лірик. Першою дуже вдалою і цікавою трагедією авторки стала «Кассандра», яка мала великий успіх. Окрилена цією перемогою, Леся Українка створила драми «Одержима» та «Жертва», котрі під час виходу в світ другого видання збірки «На крилах пісень» вилучила цензура.

Опрацювання понять із теорії літератури.

Ми дізналися, що Леся Українка була відомою авторкою ліричних і драматичних творів, а також мала здобутки в жанрі драматичної поеми. Пригадаймо та зафіксуймо визначення теоретико-літературних понять, що їх підготували наші «літературознавці».

Матеріал для вчителя.

Лірика – поряд з епосом і драмою один з основних літературних родів, у якому життя відображається через передачу почуттів, переживань, думок героїв у певних обставинах, під впливом певних подій. Виділяють такі ліричні жанри: пісня, гімн, сатира, елегія, послання, ідилія, мадригал, епітафія, епіталама, ліричний портрет, етюд, монолог і т. п. За основним змістом ліричні твори класифікують так: громадянська, або політична, лірика, філософська, інтимна, або особиста, пейзажна та ін. При цьому треба брати до уваги ту особливість, що твори і пейзажної, й інтимної лірики часто мають глибоко соціальне звучання. Тому цей поділ на жанри за змістовим наповненням доволі умовний.

Драма – один з основних родів художньої літератури, який відрізняється від епосу і лірики тим, що явища життя і характери героїв оприявнюються через розмови дійових осіб (діалоги та монологи). Драматичний твір насамперед призначений для сценічного втілення.

Драматична поема – переважно невелика за розміром віршована п'єса, в якій поєднано драматичне, епічне і ліричне розкриття теми; виклад матеріалу відзначається стислістю й лаконізмом, не виписані широкі тло подій і зовнішня інтрига, а вся увага зосереджена на розкритті якогось ідейного конфлікту між героями.

Блискучого розвитку і збагачення цей жанр набув у драматургії Лесі Українки.

6-й учень. Одним із визначальних джерел натхнення для будь-якого митця є особисті життєві драми, пережиті страждання, сильні почуття... Першим і дуже сильним коханням у житті Лесі Українки стало почуття до Сергія Мержинського. Ця історія мала трагічне закінчення: Сергій помер у досить молодому віці, а Леся, щоб бути поруч із ним до останніх днів, приїхала до Мінська і доглядала його. Чимало її творів насажені автобіографічними мотивами. Утім, коли поетеса вилила свій біль у віршах, її звинуватили у слабкодухості. Почалися дорікання критиків, що вона, мовляв, у своїх творах (драматичних), висвітлюючи різні історичні епохи і змальовуючи представників різних націй, нехтує українськими проблемами й українськими характерами. Лесю Українку жорстоко ранили такі безпідставні дорікання. Гідну відповідь на звинувачення у занепадництві вона дала у вірші «Хто вам сказав, що я слабка?».

Підготовлений учень декламує поезію «Хто вам сказав, що я слабка?».

Надолужуючи брак патріотичних тем у своїй творчості, Леся Українка написала драму з української історії «Бояриня», про яку читачі тривалий час не мали й гадки, бо твір заборонила радянська цензура.

7-й учень. Надійною опорою для Лесі Українки, окрім матері, став її чоловік Климентій Квітка. Він морально підтримував її, дбав про здоров'я, допомагав друкувати твори. Чоловік одержав посаду в Криму, і подружжя переїхало до Ялти. Згодом, шукаючи оптимального для поліпшення стану здоров'я жінки клімату, родина перебралася у Грузію й оселилася в Кутаїсі. На жаль, ніщо не могло віддалити невблаганний трагічний кінець. Це відчувала й сама Леся. Вона переслала архів сестрі, за короткий час написала «Лісову пісню», «Камінного господаря», «Оргію» – шедеври нової української драматургії. До останніх своїх днів письменниця не полишала творчої праці. Померла Леся Українка в Сурамі 19 липня 1913 року, її тіло перевезли в Україну і 26 липня цього ж року в Києві поховали на Байковому кладовищі. В Україні та за кордоном шанують пам'ять великої доньки українського народу.

Робота з епіграфом. Інтерактивна вправа «Займи позицію». Прочитайте і прокоментуйте епіграф до уроку. Чи можна вважати ці слова життєвим кредо Лесі Українки? Аргументуйте.

Підсумок уроку.

Інтерактивна вправа «Мікрофон». Прочитайте і прокоментуйте подані на мультимедійному екрані вислови відомих людей про Лесю Українку та її творчість. Узагальнивши почуту на уроці інформацію та використовуючи подані судження, дайте відповідь на питання «Який чинник був визначальним у формуванні особистості Лесі Українки як письменниці, патріотки, сильної духом людини?».

Орієнтовні цитати.

«Від часу Шевченкового “Поховайте та вставайте, кайдани порвіте” Україна не чула такого сильного, гарячого та поетичного слова, як із уст сеї слабосилої хорої дівчини» (І. Франко).

«На свій вік це геніальна жінка... в кожному її слові я бачив розум та глибоке розуміння поезії, освіти та людського життя» (М. Павлик).

«Леся Українка! Це звучить узагальнююче, як ім'я, в якому злились мільйони українок і українців, мільйони безвісних чесних борців за свободу, які в глухі часи жорстокого царизму вслід за російським пролетаріатом не боялися устати проти гніту й рабства» (П. Тичина).

«З творчістю Лесі Українки в нашу літературу входили цілі світи, незнані чи малознані раніше, відкривалися нові тематичні обшири... небагато хто виходив на такі океанні простори, досягав таких масштабів художнього синтезу. Для її поетики характерна ясність форми, природність інтонацій, афористичність вислову» (О. Гончар).

Леся Українка з братом Михайлом

«Групування» з елементами рефлексії. Перегляньте складене на початку уроку гроно «Леся Українка». Доповніть його новими компонентами, використовуючи здобуті на уроці знання. З'ясуйте, чи отримали ви відповіді на свої запитання, чи вдалося досягти визначених цілей.

Робота в парах. Складання сенканів. Створіть сенкан на тему «Леся Українка».

Обов'язкове. Складіть хронологічну таблицю за біографією Лесі Українки, використовуючи матеріал уроку і текст підручника. За бажанням. Підготуйте групові проекти на тему «Мотиви лірики Лесі Українки» (кожна група готує проект до одного з видів лірики поетеси).

2-й урок

Тема. Мотиви лірики Лесі Українки.

Мета: ознайомити старшокласників із поетичним доробком Лесі Українки, розкрити основні мотиви лірики поетеси; формувати естетичні, читацькі, особистісні, комунікативні, соціальні та громадянські компетентності; розвивати критичне мислення учнів; виховувати громадянську свідомість та активність; прищеплювати любов до поезії, через художнє слово поетеси розкрити її духовне багатство та велич.

Цілі уроку.

Учні мають знати: мотиви лірики Лесі Українки, хрестоматійні твори поетеси, принципи гру-

пування ліричних творів письменниці за основним змістом (пейзажна, громадянська, інтимна, патріотична лірика), визначені тексти напам'ять.

Учні мають уміти: аналізувати ліричні твори Лесі Українки, інтерпретувати та коментувати їхній зміст, робити висновки, висловлювати свої думки, виразно читати напам'ять вірші поетеси.

Обладнання: портрет письменниці, виставка видань творів Лесі Українки, скомпонована на основі шкільної книгозбірні та домашніх бібліотек старшокласників, ілюстрації до творів поетеси, мультимедійні колажі за прочитаними віршами.

Тип уроку: урок засвоєння нових знань.

Епіграф. Людина, яка б вона сильна не була, не може жити самою боротьбою, самими громадськими інтересами. Трагедія особистого життя часто влітається в терновий вінок життя народного.

М. Коцюбинський

Перебіг уроку

Мотивація навчальної діяльності, повідомлення теми й мети уроку.

Учитель. Іван Франко, високо оцінюючи літературний талант та свідому громадянську позицію Лесі Українки, захоплюючись мужністю її духу та силою характеру, назвав авторку збірки «На крилах пісень» «трохи чи не самотнім чоловіком на всю соборну Україну». Він бачив у ній наступницю Великого Кобзаря, бо, на думку Франка, «Від часу Шевченкового “поховайте та вставайте, кайдани порвіть” Україна не чула такого сильного, гарячого та поетичного слова, як з уст цієї слабкої хорої дівчини».

У радянському літературознавстві та відповідно у шкільних підручниках Лесю Українку характеризували винятково як «співачку досвітніх вогнів», полум'яну революціонерку. Насправді ж вона була насамперед патріоткою, а ідейно-тематичний спектр її творів був значно ширший. На сьогоднішньому уроці ми маємо в цьому переконатися. Спробуємо через художнє слово поетеси розкрити духовне багатство і велич її високої душі, а також дослідимо життєві обставини, що вплинули на появу цих поезій. Тож визначмо цілі нашого уроку.

Цілевизначення і планування.

♦ Об'єднайтеся для подальшої роботи у групи. Занотуйте цілі на сьогоднішній урок та власні очікування. Дайте відповідь на питання: яку інформацію, опрацьовану на попередньому уроці та вдома, ви будете використовувати?

Актуалізація опорних знань, умінь і навичок учнів.

Бесіда.

– Розкажіть про дитячі роки та середовище, в якому формувався характер майбутньої поетеси.
– Як оточення Лесі Українки вплинуло на становлення її особистості?

– Які події в житті поетеси стали знаковими для її творчості або принаймні знайшли своє відобра-

ження в автобіографічних мотивах, образах, сюжетах?

Робота з епіграфом. Зробіть висновок про причетність письменниці до суспільно-історичних процесів в Україні кінця XIX – початку XX ст. Прочитайте епіграф і доведіть, що словами М. Коцюбинського можна схарактеризувати життєвий і творчий шлях Лесі Українки.

Сприймання й усвідомлення учнями навчального матеріалу.

Робота у групах.

Методична ремарка. Роботу у групах організуємо за таким планом: спочатку учні мають опрацювати пам'ятку про правила роботи у групах, потім презентують свої домашні заготовки одне одному, обговорюють варіанти представлення їх у формі спільного групового проекту, в кожній групі учасники обирають керівника, секретаря, організатора, доповідача і декламатора.

Як працювати у групі

1. Чітко визначити функції всіх учасників:

- керівник – читає завдання, стежить за його виконанням, підбиває підсумки роботи, висуває кандидатуру доповідача;
- секретар – веде коротко запис результатів роботи групи;
- організатор – стежить за часом, заохочує учасників, похваляє їхню роботу;
- доповідач – чітко узагальнює і формулює думку, якої дійшла група, доповідає про результати роботи;
- декламатор – готується до виразного читання напам'ять поезій, озвучує їх на відповідному етапі під час виступу доповідача.

2. Брати участь в обговоренні питань, розв'язанні завдань, чітко виконувати свої функції.

3. За потреби допомагати іншим учасникам групи.

4. Уважно слухати виступи доповідачів своєї та інших груп, робити нотатки з приводу почутого.

Методична ремарка. Для того щоб оптимізувати процеси засвоєння інформації, критичного осмислення її та рефлексії з приводу почутого, пропонуємо учням під час сприймання презентацій заповнювати такі таблиці:

Тема презентації групи	Тези (основне, найважливіше, що потрібно запам'ятати)	Оцінка

Третю колонку учні заповнюють, використовуючи такі позначки:

«✓» – це я знаю або думаю, що знаю;

«–» – це суперечить тому, що я знаю; я категорично не погоджуюся з цим, бо володію іншою інформацією, яка дає підстави спростувати це;

«+» – це для мене нова (цікава, важлива) інформація;

«?» – ця інформація потребує додаткового роз'яснення чи опрацювання.

Завдання для груп.

1-ша група характеризує патріотичну лірику поетеси (цикл «Сльози-перли», вірші «І все-таки

до тебе думка лине...», «І ти колись боролась, мов Ізраїль»).

2-га група дає характеристику пейзажної лірики авторки («Стояла я і слухала весну», «Давня весна», «Красо України, Подолля...»).

3-тя група розповідає про філософські мотиви у поезіях «Якби вся кров уплинула отак», «Напис в руїні».

4-та група розкриває тему поета і поезії в суспільстві («Слово, чому ти не твердая криця?», «Як я люблю оці години праці», «Мріє, не зрадь», «Зоря поезії»).

5-та група аналізує інтимну лірику Лесі Українки («Твої листи завжди пахнуть зів'ялими трояндами», «Все, все покинуть, до тебе полинуть», «Хотіла б я тебе мов плющ обняти», «Уста говорять: "Він навіки згинув!..."»).

Інтерактивна вправа «Мікрофон». У якій творі Лесі Українки звучить її життєве кредо? (Підказка: цей твір не було названо і проаналізовано під час презентації; щоб розшифрувати його назву, треба перекласти її з латини.)

Аналіз поезії.

Прочитайте виразно вірш «Contra spem spero!». Дайте відповіді на запитання:

– До якої групи ліричних творів можна віднести цю поезію?

– Яку роль виконують у вірші антонімічні та оксюморонні образи *ясна зірка – темна ніч, весела весна – хмари осінні, сміх крізь сльози, квітки на морозі*? Знайдіть у тексті інші такі пари.

– У чому полягає символічність образу ліричного героя, який піднімає нагору важкий камінь? Кого з міфологічних персонажів він нагадує?

– Чому цю поезію критики вважають автобіографічною?

Прокоментуйте назву вірша.

Дослідіть функції таких художніх засобів, як анафора слова *буду*, окличні речення, інверсії.

Занотуйте ті слова з поезії, в яких звучить життєве кредо авторки. Аргументуйте свій вибір, покликаючись на інформацію, опрацьовану на сьогоднішньому та попередньому уроках.

Підсумок уроку. Оцінювання роботи у групах. Рефлексія.

Учитель. Спираючись на здобуті на уроці знання, прокоментуйте слова Івана Франка, які прозвучали на початку уроку, про Лесю Українку. Літературна творчість в її житті була чи не єдиною можливістю для реалізації себе як особистості. Далі ми ознайомимося з іншими жанрами в доробку письменниці, зокрема з її драматичними творами. Наразі ж оцініть результати своєї роботи, дайте відповіді на питання.

- Чи справдилися ваші очікування від уроку?
- Що вам сподобалося на уроці, а що не сподобалося?
- Як працювали у групах ви і ваші товариші?
- Про що ще ви хотіли б дізнатися на наступних уроках?

 Обов'язкове. Дайте стислу письмову узагальнену характеристику лірики Лесі Українки, вивчіть напам'ять поезію «Contra spem spero!». Прочитайте драму-феєрію «Лісова пісня». Індивідуальне. За бажанням. Підготуйте повідомлення про історію написання твору.

3–4-й уроки

Тема. Драма-феєрія «Лісова пісня». Зміст. Проблематика твору. Світ людей і світ лісових мешканців.

Мета: розкрити зміст драми Лесі Українки «Лісова пісня», визначити проблематику твору; поглибити вивчене з теорії літератури про образи-персонажі, конфлікт, проблему; удосконалювати вміння аналізувати образи-персонажі; формувати читацькі, естетичні, особистісні, правові, комунікативно-мовленнєві, інформаційні, пізнавальні компетентності; розвивати критичне мислення; плекати почуття любові до природи, до людей, до прекрасного.

Цілі уроку.

Учні мають знати: текст драми «Лісова пісня», зміст понять *конфлікт, образ-персонаж, драма-феєрія*, історію створення драми-феєрії «Лісова пісня», її ідею та основний конфлікт.

Учні мають уміти: аналізувати драму, характеризувати образи-персонажі, працювати у групах, робити висновки, висловлювати та аргументувати свої думки, визначати основний конфлікт твору, його проблематику.

Обладнання: портрет Лесі Українки, ілюстрації до твору, мультимедійні матеріали.

Тип уроку: урок вивчення нового матеріалу.

Епіграфи. Але життя росте лишень з любові,

Лишень краса людей навчає жить.

Д. Павличко

...ніяка туга краси перемагати не повинна.

Лесья Українка

Я і про «Лісову пісню» думала, що всі тільки сміятимуться з сеї «старомодної романтики», а її, здається, признано за мій *chef d'oeuvre*.

Лесья Українка

Перебіг уроку

Мотивація навчальної діяльності, повідомлення теми й мети уроку.

Асоціювання. Занотуйте свої асоціації до поняття *краса*. Чи відомий вам вислів російського письменника Федора Достоєвського «Краса врятує світ»? Прокоментуйте ці слова. Як ви розумієте зміст таких словосполучень: *краса думки, краса почуттів, краса душі*?

Робота з епіграфом. Уважно прочитайте епіграфи до сьогоднішнього уроку. Які поняття авторів цих висловів пов'язують зі словом *краса*? (*Любов, життя*.)

◆ Удома ви прочитали текст «Лісової пісні». Дайте відповіді на запитання: «Для чого потрібно було прочитати цей твір?», «Чи все у ньому вам

зрозуміло?», «Чого ви очікуєте від сьогоднішнього уроку?». Сформулюйте запитання, на яке ви хотіли б знайти відповіді, проаналізувавши на уроці символічні образи цього твору, заглибившись в ідейний підтекст «Лісової пісні». Сподіваюся, ми зможемо довести слушність думки про те, що «життя росте лишень з любові, лишень краса людей навчає жить», і кожен із вас знайде в тексті відповідь на поставлене запитання.

Сприймання й усвідомлення учнями навчального матеріалу.

Учитель. Драма-феєрія Лесі Українки «Лісова пісня» за художньою досконалістю і майстерністю розкриття образів по праву займає чільне місце в класиці світової драматургії. Сюжет, образи і проблематика твору є настільки цікавими й актуальними в усі часи, що до них уже понад століття звертаються режисери драматичних театрів. «Лісова пісня» знайшла своє втілення і в балетному мистецтві (балет українського композитора Михайла Скорульського створений у 1936 році), і в анімації (мультфільм 1976 року студії Київнаукфільм, режисер – Алла Грачова), і в кіномистецтві (фільм 1961 року кіностудії ім. Довженка, режисер – Віктор Івченко, фільм 1980 року кіностудії ім. Довженка, режисер – Юрій Іллєнко). Понад те, українські програмісти у США створили за мотивами твору Лесі Українки комп'ютерну гру *The Forest Song*. Також цього року українська анімаційна студія Animagrad завершує роботу над 3-D мультфільмом «Мавка. Лісова пісня». У чому ж секрет такої популярності цього твору, який було написано понад сто років тому? Про історію написання «Лісової пісні» розповість той, хто підготував індивідуальне домашнє завдання.

Орієнтовне повідомлення учня.

Перебуваючи влітку 1911 року в Кутаїсі, Леся Українка нарешті реалізувала свою давню мрію – написати твір про мавку. В одному з листів до матері від 2 січня 1912 року вона згадує: «Мені здається, що я просто згадала наші ліси та затужила за ними. А то ще я й здавна тую мавку “в умі держала”, ще аж із того часу, як ти в Жабориці мені щось про мавок розказувала, як ми йшли якимсь лісом з маленькими, але дуже рясними деревами. Потім я в Колодяжному в місячну ніч бігала самотою в ліс (ви того ніхто не знали) і там ждала, щоб мені привиділася мавка. І над Нечімом вона мені мріяла, як ми там почували – пам'ятаєш? – у дядька Лева Скулинського... Видно, вже треба було мені її колісь написати, а тепер чомусь прийшов “слушний час” – я й сама не збагну чому. Зчарував мене сей образ на весь вік».

Сестра письменниці Ольга Косач-Кривинюк у своїй книзі спогадів теж згадує ці слова: «Для мене нема найменшого сумніву, що здогади різних літературознавців про те, під яким впливом Леся написала свою “Лісову пісню” (тут фігурує і Гоголь, і Гауптман, і навіть Римський-Корсаков), зовсім марні, бо написала вона її, як сама каже в листі до

матері, тому, що затужила за рідними волинськими лісами і за всіма тими істотами, що ними заселяла ті ліси уява старих і молодих волиняків-поліщуків, Лесиних приятелів дитячих і юнацьких днів <...> Коли перечитую “Лісову пісню” або дивлюся на неї на сцені, зараз мені в уяві стає Нечімом з його красивом, з тими людьми, що були там з нами. Коли бачу на сцені в “Лісовій пісні” чи в краєвиді, чи в постатях, чи в одежі, чи у вимові щось не так, як було в Нечімому, то воно мене аж мучить, настільки “Лісова пісня” пов'язана в моїй уяві з Нечімом і взагалі з нашим рідним Волинським Поліссям».

Роботу над першою редакцією тексту було завершено менш ніж за два тижні. Редагування та доопрацювання остаточної версії тривало до осені 1911 року. У листі до сестри Ольги Леся Українка так згадує про цю роботу: «Писала я її дуже недовго, 10–12 днів, і не писати ніяк не могла, бо такий уже був непереможний настрій, але після неї я була хвора і досить довго “приходила до пам'яті”... Далі я заходила її переписувати, ніяк не сподіваючись, що се забере далеко більше часу, ніж саме писання, – от тільки вчора скінчила сю мороку, і тепер чогось мені шия і плечі болять, наче я мішки носила». Дослідники творчості Лесі Українки зауважують, що первинний текст «Лісової пісні» зазнав численних переробок, удосконалень, що засвідчує сумлінну і копітку роботу авторки над кожним епізодом, діалогом, образом.

Учитель. Окремий клопіт мала письменниця з визначенням жанру свого твору: «А от досада, що ніяк не можна по-нашому перекласти “Märchendrama” – “драма-феєрія” те, та не те. Як би його сказати? “Драма-казка” чогось незграбно, правда?».

Теорія літератури. Занотуйте визначення поняття *драма-феєрія*.

Драма-феєрія (або просто **феєрія**; фр. *féerie*, від фр. *fée* – фея, чарівниця) – один із жанрових різновидів драми. Для цього виду властивий фантастично-казковий сюжет, поряд із людьми діють створені уявою письменника фантастично-міфічні істоти. Сценічна дія феєрії вирізняється використанням сценічних ефектів і трюків.

Драми-феєрії виникли в Італії у XVII ст. Пізніше, у XVIII–XIX ст., жанр феєрії був поширений у європейському театральному, оперному мистецтві та балеті.

Особливості драми-феєрії:

- фантастично-казковий сюжет;
- дійові особи: міфічні або фантастичні істоти;
- відбуваються надзвичайні події;
- театральний ефект з безліччю трюків.

Єдиною феєрією в українській літературі є драма «Лісова пісня» Лесі Українки.

Робота у групах над змістом твору. Об'єднайтесь у групи та виконайте поставлені завдання.

1-ша група. Знайти інформацію та підготувати повідомлення про персонажів твору – міфічних істот (Мавка, Лісовик, Водяник, Русалка).

2-га група. Створити візитівки дійових осіб драми-феєрії за такою схемою: хто – до якого світу належить (світу людей чи світу природи) – що робить – до чого це призводить – що символізує у творі.

3-тя група. Сформулювати проблеми, порушені у творі. Визначити, які з них основні, а які – другорядні.

Методична ремарка. Спочатку результати своєї роботи презентують учасники першої та другої груп. Учителю допомагає учням третьої групи правильно визначити пріоритетність проблем, акцентувати увагу на важливих моментах. Розглянемо для прикладу дві проблеми, які старшокласники найчастіше називають найактуальнішими. Це проблема людини і природи та проблема сімейного щастя і любові. Учителю організовує колективне обговорення цих проблем у форматі бесіди з елементами аналізу тексту.

Проблема людини і природи

1. Розкрийте образ дядька Лева. Чи є він найбільшим природолюбом? За що він поважає лісових мешканців, з якою метою береже ліс? У чому полягає його любов до лісу?

2. Чи вміє берегти природу Лукаш? Якої шкоди він завдав лісові?

3. Чи зрозумів Лукаш, що в лісі немає нічого мертвого? Проілюструйте свою думку цитатами з твору.

4. Чому Мавка не соромиться говорити, що вона – невід'ємна частина природи? Чи горда вона з цього? Аргументуйте.

5. Як ставиться до лісу Лукашева мати? Що її тут лякає? Чому, на вашу думку, поетеса не дає їй особового імені?

6. З якою метою до лісу прийшла Килина? Чи розуміє вона красу лісового царства? Чи знає вона щось про зілля, траву? Чи можна її назвати знавцем лісових скарбів?

7. Лукаш усвідомив, якою безборонною є природа, аж тоді, коли Лісовик перетворив його на вовкулаку. Як розуміти слова Лукаша «Тепер я мудрим став»?

8. Як ви розумієте слова Ліни Костенко про драму Лесі Українки «Лісова пісня»: «Можливо, це був перший екологічний зойк. Перша пересторога. Перше благання: "Не рубай!". Перше попередження, що зрада може перетворити на вовка. Що все може піти прахом. І тоді по лісах блукатиме тільки наша загублена Доля».

Проблема сімейного щастя і любові

1. Чи був щасливий Лукаш у своїй сім'ї?

2. Чи бажала Лукашева мати йому родинного щастя? Яким вона його уявляла? У чому її помилка?

3. Чим саме Мавка не подобалася Лукашевій матері?

4. Чи любив Лукаш Мавку? А Килину? Аргументуйте.

5. Чому на початку твору Лукаш не усвідомлює ні відповідальності людини, яка збиралася одружуватись, ні цінності свого таланту?

6. Де у творі йдеться про те, що лісовичка, повінчавшись у церкві з хлопцем, стане людиною? Чи хотів їх бачити разом дядько Лев? А Лісовик? Прочитуйте відповідні рядки.

7. Чим саме Мавці імпонує людська сім'я? А що її бентежить?

8. Чому Лукаш і Килина не створили щасливої родини?

9. Чому Мавка не бореться за Лукаша, а дає йому право вибору?

10. Кохання Мавки таке велике, що вона прощає Лукашеві зраду. Що сталося після цього?

11. Запропонуйте іншу розв'язку цього трикутника: Мавка – Лукаш – Килина. Наскільки вона ймовірна? Наведіть аргументи, підтверджуючи або заперечуючи можливість щасливого завершення цієї історії.

Підсумок уроку.

Інтерактивна вправа «Займи позицію». Висловіть аргументи за чи проти таких тверджень.

- Мавка вимріяла кохання з людським сином, але зустріла не сокола, не голуба, а безхарактерного горобця, який не вмів і не міг захистити свого щастя.

- Лукаш на початку і наприкінці твору – це кардинально різні особистості.

- Світ людей і світ природи – два полярні полюси, один з яких символізує лише все негативне і недобре, а інший – втіленням любові, краси і добра.

Підсумкова бесіда.

- У чому полягає невмирущість духовного і незнищенність краси?

- Яка оптимістична ідея звучить в останньому монолозі Мавки?

- Чи довели ми слушність міркування, що «життя росте лишень з любові, лишень краса людей навчає жить»?

Методична ремарка. На цьому етапі роботи учні також озвучують свої запитання, які вони сформулювали на початку уроку і на які не знайшли відповіді впродовж обговорення драми-феєрії.

Обов'язкове. Виписіть цитати для характеристики персонажів твору. Вивчіть останній монолог Мавки напам'ять. За бажанням. Напишіть фанфік, запропонувавши власне продовження історії.